



## NIEZWYKŁE ZWIERZĘTA

Władcy wyobraźni

Jedne są sławne i podziwiane, o innych mało kto słyszał. Znaczna część tych najbardziej znanych to zdeklarowani wegetarianie. Należą do nich: żyrafy, zebry, antylopy i bawoły. Można powiedzieć, że właściwie całe ich życie kręci się wokół jedzenia! Tyle że trawa, liście lub kora są mało kaloryczne, dlatego muszą ich pochłaniać ogromne ilości. A połknięcie pokarmu to dopiero początek – by móc go strawić, potrzebny jest żołądek o specjalnej budowie. Najpierw pokarm trafia do przedżołądka, gdzie dzięki mikroorganizmom jest nadtrawiany, po czym zwierzę zwraca (odłyka) go do jamy gębowej, a tam jest ponownie przeżuwany. Dopiero teraz wszystko trafia do żołądka właściwego. Następnym razem, gdy będziecie patrzeć na żyrafę, pomyślcie, że w przedżołądku może ona mieć nawet kilkadziesiąt kilogramów jedzenia! Ogromny eland mieści w przedżołądku ponad 60 kg pokarmu, a drobniejsza od niego impala – 5 kg. Taki system wymaga solidnych jelit, które u żyraf mogą mieć nawet 80 m (to tyle, ile wynosi szerokość boiska piłkarskiego!). Potem to wszystko trzeba jeszcze wydalić... Podczas pieszych safari najczęściej ogląda się właśnie odchody zwierząt (nazywane przez miejscowych przewodników *droppings*).

### SŁONIE. TRĄBA DO GÓRY SZCZĘŚCIA NIE PRZYNOSI!

– Dobrze, a teraz powiedz mi: to był samiec czy samica? – pyta Billy, mój przewodnik.

– Banalne! Płeć słonia rozpoznajemy po trąbie – odpowiadam bez wahania z kamienną twarzą.

– Niby jak? – Billy sam szkoli przewodników w Zambii, ale takiej herezji nigdy nie słyszał.

– To proste. Samica ma jedną trąbę, a samiec dwie. Ta druga wisi mu między tylnymi nogami – wyjaśniam i w tym momencie wszyscy wokół zaczynają się śmiać. Bo zwierzątko, którego widzimy, właśnie wypuścił swoją drugą „trąbę”, by ją nieco schłodzić.



Słonie od wieków fascynują ludzi



Ponad metrowej długości penis wygląda imponująco, a do tego czasem słoń drapie się nim po brzuchu! Ale skoro zaleca się do olbrzymich dam, musi być adekwatnego rozmiaru!

Prawdziwa trąba słonia to niebywale wielofunkcyjny narząd. Służy zarówno do oddychania, wachania, picia i kąpieli, jak i do zbierania pożywienia, zrywania gałęzi i głaskania malucha. Na jej końcu są dwa wyrostki wykorzystywane jak palce. Gdy słoń straci trąbę, nie ma szans na przeżycie... Ale uwaga! Słoń z trąbą do góry nie przynosi szczęścia! Gdy widzisz, że słoń ją unosi, macha uszami i porykuje, lepiej miej się na baczności! W ten sposób ostrzega o planowanym ataku. A dzięki swojej masie bez problemu potrafi przewrócić samochód osobowy. O tym, czy atak słonia jest pozorowany, czy prawdziwy, przekonasz się jednak dopiero po jego zakończeniu. Czasem niestety dochodzi do tragicznych wypadków. Gdy spotykamy zwierzę, nie znamy jego przeszłości i doświadczeń z ludźmi. Nie wiemy, czy jego bliskich zabili kłusownicy, a może turyści go zdenerwowali i za chwilę odreaguje frustrację. Czy na nasz widok będzie spokojnie dalej zjadać akację, czy też zaszarżuje? Ogromna większość słoni toleruje turystów, ale zawsze trzeba na nie uważać. Jeśli kierowca rusza, lepiej nie

Słoń afrykański (African savanna elephant), maluch obok mamy



krzyczeć, że chcemy zrobić jeszcze jedną fotkę. Bo odjechanie w porę może uratować życie.

Gdy u samców podwyższa się poziom testosteronu i są gotowe do zbliżenia, to znak, że nadchodzi okres godów. Stan ten jest nazywany „must” (ang. *musth*). Stają się wtedy agresywne (bo nie zawsze jest obok partnerka, by rozładować napięcie), atakują inne słonie, a nawet Bogu ducha winne drzewa! Must trwa około miesiąca i z wiekiem zanika. Seks u słoni to poważna sprawa, a pozycja jest na tyle ciężka do zniesienia (dosłownie!), że nikt nie będzie jej ryzykować dla chwilowej przyjemności. Dlatego by ustalić, czy samica jest płodna (trwa to tylko kilka dni), samiec sprawdza zapach jej moczu i wdmuchuje go sobie w podniebienie, do narządu Jacobsona. Jeśli test wypadnie pozytywnie, para oddala się na randkę. Cięża słonia to rekord wśród ssaków: trwa od 18 do 22 miesięcy! Pod tym względem zwierzęta te pokonują największe wieloryby, czyli płetwale błękitne, które rodzą się po około roku ciąży. Noworodek waży ok. 100 kg i by napić się mleka mamy, musi czasem stawać na tylnych nogach. Małe pałaszują mleko nawet przez 5 pierwszych lat.

Jeśli urodziłaś się samicą – do końca życia będziesz otoczona kobiecym kręgiem. Jeżeli jednak przyszedłeś na świat jako samiec, po 10–15 latach wśród rodziny, czyli wtedy, gdy zaczniesz zalecać się do dziewcząt – zostaniesz wygnany. Nastolatki tworzą „kluby kawalerów”, natomiast dorosłe samce zwykle żyją samotnie: gdy się spotykają, czasem sprawdzają, który z nich jest silniejszy. Nagrodą dla zwycięzcy jest pozbycie się konkurenta i przekazanie swych genów na kolejnej randce. Słonie lubią ze sobą rozmawiać, ale możemy to przegapić, bo komunikują się dźwiękami o niskiej częstotliwości (niesłyszalnymi dla człowieka). I potrafią to robić na imponującą odległość 10 km! Zaatakowane stado tupie, by ostrzec inne słonie, znajdujące się nawet 50 km dalej. Niegdyś kłusownicy nie mogli zrozumieć, dlaczego gdy polowali na stado w jednym miejscu, słonie



Trąba służy m.in. do jedzenia i komunikacji



oddalone o wiele kilometrów rzucały się do ucieczki. W rozmowie tych zwierząt ważna jest też mowa ciała: układ uszu, trąby, przytulanie lub ocieranie się.

W porze suchej apetyt słoni bywa powodem ich zatargów z ludźmi. Aby jednak odstraszyć zwierzęta od upraw, wystarczą... ule, bo słonie bardzo nie lubią pszczół. Tę metodę popularyzują organizacje rozwiązujące konflikty ludzi ze słoniami. Nie jest prawdą natomiast, że słonie panikują na widok myszy (a tak twierdzili już starożytni Grecy!). Po prostu to wielkie zwierzę o nie najlepszym wzroku nie lubi, gdy nagle coś małego płacze mu się pod nogami – nawet żeneta lub szakal, które są zdecydowanie większe od myszy. Tej ostatniej słoń najpewniej zupełnie nie dostrzeże.

### SŁONIE - FAKTY I CIEKAWOSTKI

- Słonie żyjące w Afryce były uważane za jeden gatunek, ale obecnie wyróżnia się dwa gatunki:
  - **słoń afrykański** (African savanna elephant, *Loxodonta africana*) – występuje w Afryce Wschodniej i Południowej,
  - **słoń leśny** (African forest elephant, *Loxodonta cyclotis*) – żyje w Ugandzie (Bwindi NP, Kibale NP) oraz Afryce Zachodniej i Środkowej.
- Łacińska nazwa *loxodonta* pochodzi z jęz. greckiego i znaczy „krzywy ząb”.
- To największe żyjące obecnie zwierzę lądowe. Słoń afrykański dorasta do 3–4 m (panowie) i waży średnio 6 ton (rekordziści nawet 10 ton), panie są mniejsze, ze średnim wzrostem 2,6 m i wagą 3 ton. Słonie leśne osiągają 2,5–3 m i ważą 2–4 tony, panie są mniejsze.
  - U obu gatunków ciąża trwa aż 22 miesiące, po czym rodzi się stukilogramowy maluch.
  - Stada tworzą kobiece klany, składające się z matrony (przewodniczki) oraz jej sióstr, córek, kuzynek i ich dzieci. Tu wiek jest w cenie, bo im starsza matriachini, tym większą ma wiedzę, gdzie odnaleźć wodę i jedzenie. Jest jak żywa mapa, pamiętająca wszystkie ścieżki, którymi przeszła.



Słoń leśny (African forest elephant)



Badacze rozpoznają słonie m.in. po kształcie uszu i ciosów

- Choć te kolosy kojarzą się nam zwykle z sawanną, w Afryce (w Namibii i Mali) żyją też słonie pustynne: są lżejsze od kuzynów z sawanny, mają dłuższe nogi i mogą wędrować nawet do 80 km w poszukiwaniu wody. Są przy tym niezbędne do przetrwania innych gatunków, bo w korytach wyschniętych rzek potrafią nogami, trąbą i ciosami kopać doły, które stają się wodopojami antylop, lwów, żyraf czy strusi.
- Wypijają do 250 litrów wody dziennie, choć dorosłe osobniki są w stanie przeżyć kilka dni bez wody. Nauczenie się posługiwania trąbą nie jest łatwe: początkowo, by się napić, maluchy muszą się całe zanurzyć; dopiero z czasem opanowują sztukę wlewania wody do gardła.
- To zdecydowani wegetarianie. Jedzą tylko trawy, liście, gałęzie i korę drzew, nie pogardzą też owocami i warzywami. W ich diecie jest ponad 50 gatunków roślin. Dziennie zjadają 100–200 kg zieleniny. Nasiona, które nie zostały strawione, są przez nie wydalane (zwykle w nowym miejscu) i tam wyrastają. Odchody słoni stanowią pożywienie dla wielu gatunków chrząszczy i much.
- Mózg słonia waży 6 kg, czyli cztery razy więcej niż mózg człowieka, i ma 23 mld neuronów (mózg człowieka – średnio 86 mld neuronów). To bardzo samoświadome zwierzęta: rozpoznają w lustrze swe odbicie i potrafią ze sobą współpracować.



- Trąba waży do 200 kg i składa się z górnej wargi, mięśni twarzy oraz nosa. Naukowcy policzyli, że jest w niej 40 tysięcy mięśni (dla porównania: całe ciało człowieka ma 600 mięśni), choć są badacze twierdzący, że w trąbie jest ich ponad dwa razy tyle! W trąbie są też miliony neuronów, dzięki czemu słonie mają lepszy węch niż pies i potrafią wyczuć wodę znajdującą się pod piaskiem.
- To doskonali wędrowcy: przeciętnie przemierzają 8–9 km w ciągu godziny i mogą iść w takim tempie bardzo długo. Potrafią poruszać się bezszelestnie: są w stanie przejść obok twego namiotu tak, że nawet ich nie usłyszysz! W dodatku mają dość wrażliwe stopy, dlatego nie mogą chodzić po ostrych krawędziach. Z tego powodu czasem wokół słupów elektrycznych kładzie się kamienie, które powstrzymują słonie przed przewracaniem tych konstrukcji.
- Jeśli znajdziesz ślad słonia i chcesz poznać wysokość zwierzęcia, wystarczy pomnożyć obwód jego przedniej stopy przez dwa.
- Ponieważ słonie nie mają gruczołów potowych, aby się ochłodzić, polewają się wodą, kąpią w błocie oraz wachlują uszami. Kąpiele w piasku działają też niczym krem z filtrem i ochrona przeciwko pasożytom. W sierocińcach dla słoni sporym wydatkiem są kremy przeciwsłoneczne, chroniące wrażliwą skórę maluchów.
- Ciosy (niepoprawnie zwane kłami) to siekacze górnej szczęki. Rosną przez całe życie, ich długość zależy od diety i przyswajanych wraz z pożywieniem soli mineralnych. Im uboższa dieta, tym mniejsze ciosy. Rekordowe ciosy miały ponad 3,5 m, przeciętne osiągają 1,5 m. Zwierzęta używają ich do kopania w poszukiwaniu wody, korzeni, zdzierania kory i do walki. Coraz częściej pojawiają się doniesienia o słoniach bez ciosów: im więcej ginie słoni z ciosami, tym bardziej zwiększa się populacja zwierząt z tą mutacją genów.
- Słonie w Namibii mają mniejsze ciosy niż te z Afryki Wschodniej, żyją też nieco krócej. Wszystko przez bardziej ubogą dietę. Niegościnne dla słoni tereny Afryki Południowej powodują, że choć zwierzęta te mogą osiągnąć nawet 75 lat, często nie dożywają tego wieku. Gdy od jedzenia zdrewniałych, suchych drzew i twardych gałęzi zetrze im się ostatnia, szósta para zębów – umierają z głodu.
- Kość słoniowa (ang. *ivory*) to nie tylko ciosy słoni. Terminem tym oznacza się też zęby kaszalota oraz kły morsa, narwala, hipopotama i guźca. Niestety wciąż są kraje, gdzie dozwolona jest sprzedaż rzeczy zrobionych z kości słoniowej, co napędza kłusownictwo.
- Każdy słoń, gdy napotka kości innego słonia, odbywa swoisty rytuał pożegnania – dotyka wtedy szczątków trąbą. Szacuje się, że w Afryce każdego dnia jest zbijanych 40 słoni.



Ślad przedniej i tylnej stopy słonia

#### PRZYSŁOWIA:

- *Dziecko słonia nie będzie karłem.* (nigeryjskie)
- *Łowca słoni zwykle zostaje zabity przez słonia.* (suahilijskie)
- *Słoń nigdy nie męczy się noszeniem swoich ciosów.* (masajskie)
- *Słoń, który zabija szczurą, nie może być uznany za bohatera.*
- *Kiedy dwa słonie walczą, trawa jest zdeptana.* (ugandyjskie)
- *Hałas wydawany przez żaby w studni nie może powstrzymać słonia przed piciem.*

#### GDZIE SPOTKASZ:

Ze stad słoni słyną: Tarangire NP, Ngorongoro CA (Tanzania), Amboseli NP (Kenia), Kruger NP (RPA), Etosha NP (Namibia), Chobe NP (Botswana), South Luangwa NP (Zambia), Hwange NP, Mana Pools NP (Zimbabwe). W Kenii warto odwiedzić sierocińce słoni: Reteti na północy kraju i Sheldrick Wildlife Trust w Nairobi. W Namibii działa EHRA (Elephant-Human Relations Aid), organizacja rozwiązująca konflikty między ludźmi i zwierzętami – można tu przyjechać w ramach wolontariatu i przy okazji poobserwować słonie w ich środowisku. Pustynne słonie najłatwiej zobaczyć w okolicach Purros (Namibia).